

Ouderverstoting

Over tussenkomen in familiezaken en in familierelaties: complexe dynamieken tussen ouders en kinderen (na scheiding)

Ann Buysse¹ 

¹ Universiteit Gent

Abstract

Bij gezintransities moeten grenzen, samenlevingsvormen en rollen heronderhandeld worden. Dat gaat vaak niet vanzelf. Niet in het minst omdat er geen universele norm voor bestaat. Een aantal decennia geleden was scheiding uitzonderlijk en moeilijk zodat het wel vaker aanleiding gaf tot een gevecht met lange, aversieve gerechtelijke procedures waarin ook kinderen en ouder – kind relaties meegezogen werden. In die context ontstond vanuit klinische observatie het begrip ouderverstoting. Wetenschappelijke evidentie is er niet. Oorspronkelijk gezien als een syndroom binnen een zuiver lineair, individueel en categoriaal denken onderging het begrip dan ook verschillende transitities.

In deze bijdrage bespreken we de ouder - kind relatie en het begrip ‘ouderverstoting’ in de ondertussen ten gunste veranderde maatschappelijke context met een meer gender-neutraal opvoedingsklimaat en een meer tolerante houding ten aanzien van scheiding en ‘andere gezinnen’. Ook nu is er geen universele norm voor ouder – kind relaties (na scheiding). Er zijn vele manieren om ouder te zijn en vele manieren om kind te zijn en de ouder - kind relatie is te begrijpen binnen een complex samenspel van kwetsbaarheden van gezinsleden en gezinsrelaties. Een vertroebelde ouder – kind relatie met afwijzing kan oneindig veel betekenissen hebben en enkel de gezinsleden zijn hier eigenaar van. In functie van de context, de betekenisverlening en de vraag kan professioneel worden tussengekomen. Het gaat om het regelen van familiezaken met respect en aandacht voor familierelaties. Dit vergt een multidisciplinaire aanpak, met interprofessionele samenwerking. In de bijdrage doe ik enkele suggesties hier-toe.

1 INLEIDING

Ouderverstoting is een vertaling van ‘Parent Alienation’, ook wel ‘Parent Alienation Syndrome’. Het is een gecontesteerd begrip. Over het bestaan op zich wordt al van bij het begin discussie gevoerd. Evenveel debat is er over de precieze invulling van het begrip, de mogelijke oorzaken en de manier waarop deskundigen

moeten/kunnen tussenkomen. Meier (2013) geeft een goed overzicht van dit debat. Niettemin is er één zekerheid; met name dat het in sommige gezinnen na scheiding grondig fout gaat en dat gezinsrelaties verstoord kunnen raken met inbegrip van afwijzing tussen ouders en kinderen en contactverlies. We spreken over zeer uitzonderlijke situaties die voor de

betrokkenen een bijzonder pijnlijke realiteit zijn.

In deze bijdrage vertrek ik van de conceptuele discussie rond het begrip ouderverstoting om dan in te zoomen op recente visies en op onderzoek. Ik benadruk dat ik dit artikel schrijf als onderzoeker. Dit betekent dat ik de notie ouderverstoting in zijn complexiteit probeer te onderzoeken en te duiden binnen een wetenschappelijk onderbouwde manier van denken. Ik pretendeer echter niet een allesomvattend overzicht te bieden van de literatuur. Daarvoor verwijs ik ook naar andere bijdragen in dit themanummer. Aangezien ouderverstoting voorkomt binnen een gezin en een gezin een systeem is, hanteer ik het systeemdenken als kader. Het systeemdenken zet de interpersoonlijke invloed van gezinsleden centraal. Het contrasteert in die zin met de gangbare individuele manier van kijken naar het fenomeen ouderverstoting. Het systeemdenken is echter bij uitstek geschikt om na te denken over ouder – kind relaties en relaties tussen ouders, maar ook over de relatie tussen gezinnen en de context waarbinnen ze leven. Het is met andere woorden bij uitstek geschikt om de complexiteit van de gezinsdynamieken in gezinnen na scheiding te (proberen) vatten.

De keuze voor het systeemdenken biedt een bruikbaar perspectief, althans dat zal ik in deze bijdrage proberen uiteen te zetten. De focus op bruikbaarheid heeft het voordeel dat ik zo uit de waarheidsdiscussie kan blijven. Het analyseren van het begrip ouderverstoting heeft niet tot doel een conceptuele waarheid te ontsluiten, maar eerder om uit de verschillende mogelijke perspectieven op het fenomeen de meest bruikbare te distilleren. Waarbij bruikbaarheid verwijst naar dit perspectief dat de beste handvaten voor deskundigen biedt om

professioneel tussen te komen in het belang van alle betrokkenen. Als de ouder – kind relatie na scheiding grondig vertroebeld is, welke kijk op de werkelijkheid biedt dan voor deskundigen de beste mogelijkheid om op een constructieve manier tussen te komen met zicht op een uitkomst? Ik beschrijf een veelheid aan mogelijke perspectieven op ouderverstoting. Onder meer vanuit de vraag ‘wie verstoot wie’ bekijk ik lineaire perspectieven en meer complexe, circulaire perspectieven. Nogmaals: ik wil geenszins afbreuk doen aan de pijnlijke realiteit waarbij kinderen en ouders geen contact meer hebben/wensen. Ik wil uit de waarheidsdiscussie blijven en nagaan hoe verschillende perspectieven handvaten bieden om professioneel tussen te komen in moeilijke gezinssituaties na scheiding. Dat betekent niet dat ik niet bekommerd ben om de wetenschappelijke houdbaarheid van inzichten en de wetenschappelijke fundering van interventies die daarmee verband houden. Net dit is het voorwerp van onderstaande analyse.

2 HET CONCEPT OUDERVERSTOTING

Het idee dat kinderen vijandigheid tonen ten aanzien van één ouder in de context van een scheiding werd voor het eerst als een pathologie beschreven door Wallerstein en Kelly (1976, 1980). Zij beschreven dat de situatie waarin een kind een ouder verstoot of sterke weerstand vertoont om contact te hebben met een ouder in sommige gevallen als een pathologisch verbond kan worden gezien tussen een boze en op wraak beluste ouder/ex-partner en een kind. Dit pathologisch verbond wordt gevoed door de dynamiek van een vechtscheiding en zorgt voor de verstoting van de andere ouder. Het begrip ‘Parent Alienation Syndrome’ (PAS) vond pas echt ingang door het werk van Gardner (1992). Gardner was een clinicus die

het syndroom beschreef louter op basis van observaties in zijn praktijk. Hij beschreef dat tot 90% van de kinderen in scheidingsituaties aan PAS leden, een syndroom waarbij het kind een ouder verstoot op aanstoken van een op wraak beluste ouder (meestal de moeder) die het kind en insinuaties van misbruik gebruikt om de andere ouder (de vader) te straffen en op die manier de hoede over het kind volledig in eigen handen te houden.

Van bij het begin is er veel kritiek gekomen op deze formulering. We vatten de kritiek samen door de vraag te stellen ‘wie verstoot wie?’ en als dusdanig in te gaan op verschillende perspectieven die doorheen de tijd genomen zijn op de verstoorde relaties in de driehoek ouder – kind – ouder. Zoals zal blijken uit onderstaande paragrafen wordt binnen een individueel perspectief de interpunctie (het begin) soms bij de verstotende ouder gelegd, dan weer bij de verstoten ouder en uiteindelijk ook bij het kind. Gezien vanuit een systeemvisie is elk van deze interpuncties arbitrair. Of ze ‘waar’ zijn, is dan ook niet relevant. Wel of ze ‘bruikbaar’ zijn als aanzet naar een oplossing.

3 EEN INDIVIDUELE KIJK OP OUDERVERSTOTING: WIE VERSTOOT WIE?

Centraal in de definitie van ouderverstoting zoals Gardner het concept beschreef, staat het categoriaal denken met aan de ene kant de slechte, vindicatieve, tot verstoting aanzettende ouder en aan de andere kant de onschuldige, verstoten ouder (Bessette, 2008). De interpunctie wordt met andere woorden gelegd bij de tot verstoting aanzettende ouder – meestal de moeder – die het kind opstoot om de andere ouder te verstoten. De retoriek gaat dan over vaders die wel alimentatie moeten betalen voor hun kind, maar het kind niet meer

mogen zien door de valse beschuldigen en het gedrag van moeders die kinderen van hun vaders vervreemden. Dit perspectief op ouderverstoting is naast categoriaal ook lineair: de invloed loopt van de beschermende ouder die uit wraak het kind ‘brainwast’ en op zijn beurt de andere ouder verstoot.

Op de lineair, categoriale invulling van het concept in termen van de verstotende ouder en de onschuldige ouder kwam al gauw kritiek. Een aantal auteurs kwamen met een alternatief perspectief op het fenomeen. Zij gaan er van uit dat niet de moeders de schuld dragen voor de ouderverstoting, maar wel de vaders. In 1998 analyseerden een aantal onderzoekers alle scheidingszaken in Canada waarbij misbruik door een ouder werd aangegeven. Uit hun analyses bleek dat in slechts 12% van deze zaken intentioneel valse beschuldigingen voorkwamen (Trocme & Bala, 2005). En dat van deze zaken in slechts 14% de beschuldigingen kwamen van de ouder die het hoederecht had over het kind (typisch de moeder). Veel vaker was het net het gedrag van de verstoten ouder die aanleiding gaf tot het niet meer willen zien van de ouder (in 43% van de gevallen). In dit perspectief wordt de interpunctie gelegd bij de verstoten ouder. Als dusdanig is ook dit perspectief categoriaal en lineair: een ouder misdraagt zich en als redelijke reactie op het gedrag van deze ouder wil het kind geen contact meer. Zo kan de verstoten ouder zich wel degelijk schuldig maken aan kindermisbruik. De auteurs wijzen erop dat een verkeerde interpretatie van het gedrag van het kind gevaarlijk kan zijn en dat op die manier in rechtszaken drama’s gebeurd zijn waarbij kinderen verplicht werden te verblijven bij een zich misdragende ouder.

Het begrip ouderverstoting evolueerde verder en verloor onder meer de associatie met ‘pathologie’ omdat het woord ‘Syndrome’ uit de

naam geweerd werd. De klemtoon ligt dan meer op de observatie dat een kind zeer negatieve gevoelens uit naar één ouder en zeer positieve gevoelens naar een andere ouder (Johnston, 2005; Steinberger, 2006). De gevoelens van het kind staan centraal. Het kind wijst (ten onrechte) één van beide ouders af. Ook dit is een lineaire redenering met een interpunctie die nu bij het kind ligt.

Kortom, hoewel ouderverstoting per definitie voorkomt binnen de relationele context van een gezin na scheiding, wordt de term vooral ingevuld vanuit een categoriaal (goede ouder versus slechte ouder), individueel (het gaat telkens om een individu dat de schuld draagt voor de verstoting) en lineair perspectief (de interpunctie wordt ofwel bij de ene ouder, ofwel bij de andere ouder ofwel bij het kind gelegd). Met deze interpretatie sluit de conceptualisering van het begrip ouderverstoting aan bij een zekere traditie binnen het gezinsonderzoek. De ouder – kind relatie is zowat de meest onderzochte interpersoonlijke relatie. In de traditie die ook terug te vinden is in de hierboven beschreven theorievorming rond ouderverstoting wordt uitgegaan van het feit dat invloed tussen ouder en kind slechts in één richting loopt en individueel te vatten is.

Deze manier van denken heeft belangrijke consequenties voor de wijze waarop deskundigen tussenkomen. Retoriek is immers niet zonder gevolg. Hoe we denken over iets, beïnvloedt onze betekenisverlening en hoe we ermee omgaan. De 'remedie' van Gardner was bijvoorbeeld extreem. De logica volgend van de slechte, op wraak beluste ouder, die het kind aanzet om de andere ouder te verstoten, leidde tot interventies waarbij de moeder – kind relatie helemaal werd verbroken en waarbij het kind een volledige 'deprogrammering' moest ondergaan. Denken in termen van verstoting met één schuldige (de tot verstoting

aanzettende ouder, de verstoten ouder of het verstotende kind) leidt tot een focus op en een aanpak van de schuldige. Vraag is of dit in de context van een gezin-na-scheiding constructief en probleemoplossend is?

Binnen het breder veld van de relatiepsychologie kwam op de individueel, lineaire manier van denken veel kritiek. Omdat deze benadering uitgaat van het feit dat het vooral ouders zijn die hun kinderen modelleren en vormen. En omdat men vooral geïnteresseerd is in het resultaat; de invloed loopt direct – lineair – hiërarchisch – determinerend en men heeft weinig interesse voor processen, betekenissen en context. In de volgende paragrafen zal ik ouderverstoting bespreken vanuit een meer circulair, bidirectioneel kader met aandacht voor context. Ik exploreer ook of deze andere retoriek, met meer aandacht voor context en de complexe dynamieken in gezinnen na scheiding, kan leiden tot een meer genuanceerde, meer bruikbare aanpak die ingangen voor professionele tussenkomsten opent. Het moge duidelijk zijn dat dit geen steriele discussie is, maar wel degelijk noodzakelijk. Het begrip ouderverstoting wordt immers gebruikt in rechtszaken. Omdat we niet willen vervallen in een eindeloze waarheidsdiscussie, is de vraag vooral of denken/benoemen in termen van ouderverstoting bruikbaar is in rechtszaken. Of het met andere woorden een weg is naar een mogelijk oplossing?

4 NAAR EEN CIRCULAIRE KIJK: RELATIONELE DYNAMIEKEN EN EEN COMPLEX SAMENSPEL VAN KENMERKEN VAN OUDERS EN KIND

Een circulaire, systemische kijk op de ouder – kind relatie erkent het bestaan en gezamenlijk plaatsvinden van invloed van ouder naar kind

en van kind naar ouder, in een complex en wederkerig systeem (Kuczynski, 2003). In één van de zeldzame, goed uitgevoerde empirische studies naar ouderverstoting, beschrijft Johnston (2003) hoe ouderverstoting inderdaad samenhangt met een complex geheel van relationele dynamieken en kenmerken van beide ouders en van het kind. Ze bestudeerde 215 kinderen (5 tot 14 jaar oud) na scheiding. Sommige kinderen hadden ervaring met een gewelddadige ouder en er was variatie naar leefsituatie (met moeder, met vader, verblijfsco-ouderschap). Vervreemding van een ouder kwam voor in 8% (vervreemding van moeder) en 9% (vervreemding van vader) van de gezinnen. Factoren die met deze vervreemding samengingen waren onder meer ouderfactoren – zoals een gebrek aan warme betrokkenheid, gebrekkige ouderschapsvaardigheden, empathie, communicatie en begrip – en kind factoren zoals scheidingsangst, maturiteit, leeftijd en emotionele of gedragsproblemen bij het kind. In tegenstelling tot de redenering achter ouderverstoting die maximale verantwoordelijkheid legt bij de verstotende ouder (of de kritiek op deze redenering die maximale verantwoordelijkheid legt bij de verstoten ouder) toont deze studie dat beide ouders aandeel hebben in de situatie en dat ook de kwetsbaarheid van het kind een rol speelt.

Wat verklaart nu het verschil in zienswijze tussen de hiervoor besproken individuele, lineaire visie en deze meer circulaire, relationele visie? Hoe vallen beide perspectieven – die elk een zekere werkelijkheid beschrijven – te rijmen met elkaar? Het antwoord ligt in een verschil in wetenschapsfilosofisch standpunt én in een verschil in te beschrijven realiteit. Ik beschrijf beiden kort hieronder, te beginnen met het verschil in beschreven realiteit.

Het verschil in beschreven realiteit is het verschil tussen resultaten van empirisch onderzoek enerzijds (die wijzen op een complexe dynamiek tussen factoren bij beide ouders en het kind en op een samenspel van relationele dynamieken) en klinische observaties anderzijds (die geïnterpreteerd worden in termen van schuld en verantwoordelijkheid van één individu). Het is niet toevallig dat ouderverstoting in de literatuur vooral in klinische termen beschreven werd en niet in onderzoek teruggevonden wordt. In klinische observaties – in therapie of in rechtszaken – wordt gewag gemaakt van ouderverstoting. De enige empirische basis voor de assumptie van verstoting is echter beperkt tot deze observatie (Johnston & Kelly, 2004; Ackerman & Dolezal, 2006). Doordat er gemeenzaam in rechtspraak en therapie gesproken werd over ouderverstoting, kreeg het ook een zekere 'bestaanswaarde'. En dit zonder dat het in empirisch onderzoek werd bevestigd (Bessette, 2008). Vanuit de vaderbeweging was er ook een zekere strategie om het onder de aandacht van de pers te brengen en in populaire media met enkele vrij spectaculaire gevallen ook met bekende mensen en in autobiografieën. Op die manier werd ouderverstoting een realiteit, echter zonder empirische basis in onderzoek.

Dit is een gekend verschil tussen kliniek en onderzoek. Eén van de moeilijkheden om scheidingsonderzoek te koppelen aan klinische observaties, is net dat dit vaak twee verschillende observaties zijn. In de klinische literatuur beschrijven therapeuten en juristen wat ze observeren in hun praktijk. Hier gaat het vaak om schrijnende situaties die dan – ten onrechte – worden gegeneraliseerd. Gardner en ouderverstoting is hier een prototype voorbeeld van. Gardner beschreef dat wel 90% van de kinderen in zijn praktijk aan ouderverstoting leden. Deze observaties generaliseren tot de niet-klinische, alledaagse werkelijkheid, leidt

vanzelfsprekend tot grove overschatting en tot foute interpretaties.

Anderzijds is er de literatuur op basis van groot-schalig onderzoek. In dit onderzoek gaat het over de ‘gemiddelde scheiding’ en heel vaak omvat zo’n onderzoek geen deelnemers in meer extreme situaties of weerspiegelen de resultaten alvast hun situatie niet. In het IPOS onderzoek vonden we dat 89% van de gezinnen in scheiding het goed stelden. 11% hadden een levenskwaliteit die sterk onder de gangbare norm voor levenskwaliteit lag. Als we niet oppassen, dan ‘verdwijnen’ deze 11% in ‘het gemiddelde’ en zijn ze niet langer zichtbaar als gezinnen met serieuze problemen. Net deze gezinnen zijn dan weer de focus van klinische observaties. En zo komt het dat praktijkobservaties en observaties uit onderzoek elkaar ogenschijnlijk tegenspreken.

Die tegenstelling hoeft er niet te zijn. In de wetenschappelijke literatuur is de dominante consensus dan ook dat er geen wetenschappelijke evidentie bestaat voor het klinisch ‘syndroom’ dat omschreven wordt als ouderverstoting. Het wetenschappelijk statuut van ouderverstoting als syndroom is ‘nul’ (Emery, Otto & O’Donohue, 2005, p.10; Gould, 2006; Johnston & Kelly, 2004; Myers, Berliner, Briere, Hendrix, Jenny, & Reid, 2002). Maar zelfs de meest kritische tegenstanders erkennen dat er wel zoiets bestaat als een gezin na scheiding waarbij het kind een duidelijke voorkeur aanduidt voor één ouder en een afkeur voor de andere ouder. De beschrijving heeft dan ook een zekere realiteitswaarde. Het probleem stelt zich pas wanneer deze uitzonderlijke situatie gegeneraliseerd wordt naar iets wat een syndroomwaarde zou krijgen.

Daarnaast is er ook een verschil in wetenschapsfilosofische visie op ouderverstoting die aan de grondslag ligt van het verschil tussen de

lineaire, individuele visie enerzijds en de circulaire, relationele visie anderzijds. Het concept ouderverstoting is immers te begrijpen ofwel in categoriale termen – er is wel dan niet sprake van ouderverstoting – ofwel in continue termen – de ouder – kind relatie na scheiding kan gezien worden op een continuüm van positief tot negatief. Uit onderzoek blijkt dat de meerderheid van de kinderen aangeven een eerder positieve relatie met beide ouders te hebben (IPOS). Op een dergelijk continuüm kunnen – en dit in tegenstelling tot de visie van Gardner op ouderverstoting – milde vormen van een coalitie met één ouder en het verstoten van de andere ouder gezien worden als vrij normaal. Uit het IPOS onderzoek bleek dat er vele manieren zijn waarop ouders en kinderen na scheiding met elkaar kunnen omgaan. Ook in intacte gezinnen gebeurt het vrij vaak dat kinderen een voorkeur ouder hebben of aangeven een betere relatie te hebben met één ouder en meer vervreemd te zijn van de andere ouder. Dit behoort tot de gangbare samenlevingsvormen tussen ouders en kinderen. Op basis van temperament, leeftijd, geslacht, interesse, opvoedingsstijl, ... kan een kind een grotere affiniteit hebben met één van de ouders of een ouder een grotere affiniteit met één van de kinderen. Dit kan trouwens wisselen over tijd, naargelang de behoefte of de situatie (Johnston, 2005).

Een beperkt aantal kinderen ontwikkelt (na scheiding) een duidelijke alliantie of voorkeur voor één ouder terwijl ze slechts beperkt contact willen met de andere ouder. De meesten onder hen wijzen de ouder niet volledig af/verstoten de ouder niet volledig. Ze uiten wel een grote ambivalentie met gevoelens van boosheid, verdriet én liefde. Een nog beperkter aantal kinderen situeert zich op het extreme uiteinde van het continuüm. Zij uiten een duidelijke voorkeur voor één ouder en een afkeur voor de andere ouder. Ze willen geen contact

meer en geven dit zeer duidelijk aan, zonder ambivalentie. Ze verzetten zich tegen elk contact met de ouder.

Kortom, de klinische observatie van heftig verstoorde ouder – kind relaties gaat uit van een lineaire, categoriale en individuele benadering waarin er al dan niet sprake is van ouderverstoting en er een duidelijke schuldige of verantwoordelijke te benoemen valt die aan de basis van deze ouderverstoting ligt (de tot verstoting aanzettende ouder, de verstoten ouder of het kind). Hoewel er klinische evidentie is voor deze conceptualisatie van ouderverstoting, is er geen wetenschappelijke evidentie. De wetenschappelijke evidentie op basis van empirisch onderzoek spreekt over een continuüm waarop ouder – kind relaties na scheiding kunnen worden getaxeerd van heel hecht en positief tot heel negatief. De plaats op het continuüm gaat samen met een complex samenspel van relationele dynamieken en kwetsbaarheden van beide ouders en van het kind. Deze evidentie stoelt op een circulaire (er is geen oorzaak en gevolg, geen schuldige, maar een complex samenspel) en relationele benadering.

De overgang van een individuele visie met een schuldige en een duidelijke oorzaak, naar de erkenning van de complexiteit van een situatie en ingewikkelde relationele dynamieken is in termen van bruikbaarheid een stap in de goede richting, maar doet nog geen recht aan de volledige complexiteit. De kritische lezer zal wellicht reeds opgemerkt hebben dat tot nog toe de invloed van context blijkbaar genegeerd werd. Stroomtheoretisch gezien is context niet determinerend maar ‘construerend’. Met name alles wat betekenis verleent, is context. De (maatschappelijke) context waarbinnen alles gebeurt, speelt een rol. Invloed stopt immers niet aan de grens van een gezin. In de vol-

gende paragrafen exploreer ik de context waarbinnen ouderverstoting zich als concept ontwikkelde om zo recht te doen aan de volledige complexiteit.

5 MET AANDACHT VOOR CONTEXT: OPVOEDING, GENDER, SCHEIDING

Gardner zelf beschreef dat historisch gezien moeders doorgaans in rechtszaken gezien werden als betere zorgverleners dan vaders en navenant vaak het hoederecht over de kinderen kregen. In veranderende tijden – onder meer onder druk van vaderbewegingen – naar steeds meer gender neutrale rechtspraak (zie onder meer bij ons het gezagsco-ouderschap dat standaard gedeeld wordt door vaders en moeders) kan het gedrag van tot verstoting aanzettende moeders gezien worden als een poging om hun ‘recht’ op ouderschap op te eisen (Gardner, 2002). Een opeisen waarbij kinderen betrokken worden. In die context is de gender component gerelateerd aan ouderverstoting niet onbelangrijk. Het zijn vooral moeders die het concept op zich aanvechten en vaders die ervoor strijden. In de omschrijving van Gardner gaat het dan ook om moeders die aanzetten tot verstoting en vaders die verstoten worden. Gardner zelf heeft net voor zijn dood zijn nogal seksistische positie in het discours gewijzigd. Hij gaf op het eind van zijn leven aan dat vaders evengoed in staat zijn om aan te zetten tot verstoting dan moeders. Hij heeft deze stelling echter nooit helemaal kunnen uitwerken en het begrip ouderverstoting blijft dan ook de genderassociatie met zich mee dragen. Zoals we hierboven schreven, minstens deels te begrijpen vanuit de strijd van moeders voor ‘hun’ hoederecht.

In die zin is ouderverstoting ook te begrijpen binnen het breder perspectief van moeilijke, aversieve rechtszaken. Ouderverstoting wordt

dan een strategie binnen een destructieve juridische procedure in een vechtscheiding. Ouderverstoting kan op die manier onderdeel zijn van een escalatie van gerechtelijke procedures. Het wordt dan een tactiek, een zet binnen een vijandig, destructief systeem dat weinig zorg draagt voor familierelaties maar eerder denkt in termen van ‘een winnaar’ en ‘een verliezer’ of ‘een gestoorde ouder’ en een ‘gezonde ouder’ (Lund, 1995).

Het is interessant om even in te gaan op het statuut van ‘wetenschappelijk onderzoek’ in rechtszaken. Er wordt wel vaker geschermd met wetenschap om een zaak te ondersteunen. Nochtans zijn wetenschappelijke resultaten zelden eenduidig te gebruiken in individuele rechtszaken en vragen ze vaak nuance. Per definitie, want onderzoek stelt eenvoudige vragen, vaak wars van context en verleden. Afhankelijk van welke vraag men stelt, hoe men meet, met wie men vergelijkt, hoeveel men reduceert, in welke tijd en context men onderzoekt, ... vindt men nu eens deze, dan weer andere resultaten. Onderzoeksresultaten zijn dan ook vaak controversieel, ook omdat algemene conclusies niets zeggen over de specifieke situatie van één gezin. Als onderzoek aantoonde dat kinderen van apart wonende ouders er niet slechter aan toe zijn dan kinderen van samenwonende ouders (IPOS studie), dan zegt dit niets over de mogelijke pijn van een specifiek kind en specifieke ouders. Het gebruik van wetenschappelijke bevindingen in rechtspraak is dan ook zeer moeilijk. Zeker in de context van ouderverstoting – waarbij het begrip op zich gecontesteerd is en weinig onderzoek voorhanden is – dient het zelden de zaak en kan het meer schade aanrichten dan gezinnen helpen om uit een problematische situatie te geraken.

Tenslotte is ook de context van een scheiding niet onbelangrijk in het begrijpen van de comotie rond het begrip ouderverstoting. In het algemeen zijn ouders in scheiding kwetsbaar voor ervaringen van verlies en afwijzing inherent aan een scheiding met bijhorende gevoelens van schaamte, gekwetst zijn en emotionele ontredde. In die context is het niet altijd makkelijk om de rol van de andere ouder te tolereren. Ouders willen hun kinderen ‘beschermen’ tegen de negatieve invloed van hun ex-partner. Ouderverstoting is ook niet los te zien van ouderconflict voor en tijdens de scheiding. Zoals we al beschreven kan het conflict tijdens de scheiding verder aangewakkerd worden door professionele interventies, gerechtelijke procedures en betrokkenheid van de ruimere familie waarbij de betrokkenen tegen elkaar worden opgezet. Ouderverstoting krijgt dan betekenis binnen de context van een vechtscheiding. Ook deze contextfactor heeft een evolutie doorgemaakt. Daar waar vroeger scheidingen uitzonderlijk en vaak aversief waren, is vandaag een overlegmodel eerder de norm met een meer gelijke verdeling van rechten en plichten rond ouderschap (zie onder meer het verblijfsco-ouderschap).

Na scheiding moet het gezin zich reorganiseren. Zo moeten de grenzen binnen en tussen de nieuwe gezinnen onderhandeld worden. De grenzen binnen de gezinnen en tussen het gezin en de buitenwereld vragen ook een goed ‘beheer’. Er moet onderhandeld worden over het heen en weer gaan van de verschillende leden van het ene gezin naar het andere. En binnen elk gezin is het belangrijk dat iedereen zijn eigenheid en ‘eigen ruimte’ kan behouden. Wanneer gezinnen na scheiding hulp zoeken, dan gaat het wel vaker over het beheer van grenzen en de eigenheid.

6 KORTOM: OUDERVERSTOTING, EEN MEERVOUDIG TE BEGRIJPEN BEGRIP IN CONTEXT

Het ontstaan van het begrip ‘ouderverstoting’ kan begrepen worden binnen een tijdsgeest waarin het kerngezin de norm was met moeders als belangrijkste opvoedingsfiguren. Scheiding was uitzonderlijk en een schande. Het gaf aanleiding tot (juridisch) gevecht en ging gepaard met intense gevoelens van verlies, afwijzing, schaamte, gekwetst zijn en emotionele ontreddeering. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het heronderhandelen van ouderrollen en grenzen in een dergelijke context in sommige gevallen heel moeilijk was en gepaard ging met een grondige verstoring van de ouder – kind relatie en de relatie tussen beide ouderfiguren. Het concept ouderverstoting als perspectief op de dysfunctionele gezinsrelaties na scheiding past dan ook helemaal binnen deze context. De complexe dynamieken tussen drie gezinsleden – twee ouders die niet meer samenleven en een kind – wordt herleid tot problemen in de ouder – kind relatie waarbij de verantwoordelijkheid en de schuld ligt bij een individu. Of bij een voor aangedane schade op wraak beluste moeder; of bij een zich misdragende vader die het kind mishandelt en/of misbruikt; of bij een kind dat ten onrechte één ouder afwijst en de andere ouder favoriseert. In die zin is het ook betekenisvol dat men oorspronkelijk van PAS – Parent Alienation Syndrome – sprak, verwijzend naar een syndroom en dus een medisch discours. Een syndroom wijst op iemand die ‘ziek’ is en legt dus de interpunctie bij een persoon. Deze conceptualisatie is beschreven als een klinische realiteit die echter geen enkele wetenschappelijk, empirische evidentie heeft.

Een dergelijke zienswijze past minder en minder binnen de hedendaagse context

waarbij scheidingen veel meer voorkomen en veel minder vaak aanleiding geven tot gevecht en dysfunctionele gezinspatronen. Overleg is nu de norm en met de erkenning van het gezagsco-ouderschap en de wet die het verblijfsco-ouderschap verkiest boven elke andere vorm van verdeling van ouderrollen zijn we geëvolueerd naar een meer gender neutrale organisatie van gezinnen na scheiding. Binnen een dergelijke context is de erkenning van de complexiteit van gezinsdynamieken en relatie na scheiding met een wisselwerking tussen alle gezinsleden meer evident. In deze context is het te begrijpen dat PAS geherformuleerd werd naar PA – Parent Alienation. Het weglaten van enige verwijzing naar een syndroom is in lijn met de visie dat de realiteit complex is en dat er geen wit-zwarte causaliteit noch oplossing bestaat.

Het heronderhandelen van gezinsrelaties na scheiding blijft niet makkelijk. Moeilijkheden hiermee worden nu meer gezien vanuit de kwetsbaarheden van relaties op zich, de context van de scheiding en de rol van alle betrokkenen in termen van hun kwetsbaarheden. Dit gaat onder meer om moeilijkheden met communicatie, warme betrokkenheid, empathie, ouderschapsvaardigheden, begrip. En ook scheidingsangst, maturiteit, leeftijd en emotionele of gedragsproblemen bij kinderen speelt een rol. Voor deze conceptualisatie van ouder – kind relaties na scheiding bestaat wel empirische evidentie. Deze evidentie gaat uit van een circulaire, relationele visie waarbij de valentie van ouder – kind relaties gezien wordt op een continuüm. Er zijn vele vormen van ouderschap (na scheiding) mogelijk en er zijn vele vormen van ouder – kind relaties (na scheiding) mogelijk.

Het is duidelijk dat verschillende ingangen en perspectieven op ouderverstoting mogelijk zijn. Het is hier niet de plaats om een

waarheidsdiscussie te voeren. Wel lijkt het mij duidelijk dat het oorspronkelijke perspectief op ouderverstoting een weinig bruikbare ingang biedt voor professionele tussenkomsten. Vanuit het lineaire en individuele denken, bestond de tussenkomst er immers in om het kind te ‘reprogrammeren’ en de band met de favoriete ouder te verbreken om deze met de verstoten ouder te versterken. Dit leidde tot zeer aversieve procedures. En een enkele keer ook tot het verplichten van het kind om bij een mishandelende of misbruikende ouder te gaan wonen. Een perspectief dat de hedendaagse context in rekening brengt en niet vertrekt vanuit een lineair, individueel perspectief, maar vanuit een complex, circulair denken, biedt volgens mij een meer bruikbare ingang voor professionele tussenkomsten. Ik zet de logica van een dergelijke redenering uiteen in onderstaande paragrafen. Ik besef dat ik me hiermee op gladder ijs waag aangezien ik deze bijdrage schrijf als onderzoeker. Ik wees reeds op het verschil tussen klinische observaties en op systematisch onderzoek gebaseerde observaties. Denken dat op basis van onderzoek iets te zeggen valt voor het omgaan met concrete gezinnen in concrete situaties is pretentief. Ik durf anderzijds ook te stellen dat denken dat onderzoek niets te zeggen heeft over de realiteit even pretentief is. Ik laat het aan de kritische lezer om de bruikbaarheid van perspectieven af te wegen.

7 HANDVATEN VOOR PROFESSIONELE TUSSENKOMSTEN

Welke interpunctie is bruikbaar om verandering te genereren? In onderstaande paragrafen geef ik een aanzet tot antwoord op deze vraag. Het zijn enkele suggesties die uiteraard verdere verdieping vragen. Er lijkt consensus te zijn dat werken op het niveau van familiezaken én het

niveau van familierelaties belangrijk is. Met andere woorden, een combinatie van juridische en psychologische interventie heeft de grootste kans op slagen. De resultaten van het onderzoek van Johnston (2003) geven bijvoorbeeld aan (zie hierboven) dat er nood is aan psychosociale interventies die zich focussen op het gezin. Hierbij is het van belang dat zowel de psychosociale hulpverlener als de juridisch deskundige samenwerken en verdere escalatie van het (juridisch) conflict tegengaan.

Rechter Kenneth Black van het Los Angeles Superior Court Family Law Department liet zich ooit ontvallen ‘Moeder Theresa trouwt niet met Hitler’. Anders gezegd: zoals hierboven uitvoerig uit de doeken gedaan werd, is de verstoring van gezinsrelaties vanuit een systeem-perspectief niet toe te schrijven aan één individu binnen het gezin. Het is niet te vatten in één goede en één slechte ouder. Het gaat samen met dynamieken binnen het gezin waartoe iedereen bijdraagt – of beter: waaraan iedereen betekenis geeft – en waarbij het geheel meer is dan de som van de delen en te begrijpen valt binnen een context. Dit zijn geen gemakkelijke gezinnen om als deskundige in tussen te komen. Het zijn gezinnen die mogelijks ook zonder een scheiding hulp zouden zoeken of hulp kunnen gebruiken in het beheersen van de familiedynamiek. De doelstelling is meer evenwichtige gezinsrelaties uit te bouwen waarbij de ‘schuld’ niet langer bij één ouder wordt gelegd aangezien dit een te simplistische weergave van een meer complexe realiteit is.

Soms helpt informatie, soms ondersteuning, soms bemiddeling, verzoening, onderhandeling, arbitrage, soms rechtspraak. Het hele ondersteuningsaanbod voor families kan aangesproken worden. Het gaat om het regelen van familiezaken met respect en aandacht voor familierelaties. Dit vergt een multidisciplinaire aanpak, met interprofessionele samenwerking

in functie van de context en de vraag. Centraal in een circulair perspectief in een systeemtheoretisch kader staat immers het proces van betekenisverlening tussen gezinsleden waarbij processen en uitkomsten van verandering op voorhand niet te voorspellen zijn (Valsiner, Branco & Dantas, 1997). In die zin zijn 'normaliteit' en 'aangepastheid' contextafhankelijk. Context is het sleutelbegrip. Gezinsleden geven betekenis aan interacties die ingebed zijn in relaties, die op hun beurt ingebed zijn in samenlevingsvormen (kerngezinnen of gezinnen na scheiding) die weer ingebed zijn in een cultuur, met circulaire invloeden tussen al deze contextniveaus.

Wat een wenselijke tussenkomst is in gezinnen na scheiding gaat samen met de betekenis die de afwijzing van een ouder krijgt binnen de scheidingssituatie. Er zijn vele mogelijke redenen waarom kinderen geen contact meer wensen met een ouder. Er zijn vele mogelijke manieren van ouder-zijn voor en na scheiding. Uit het IPOS onderzoek bleek bijvoorbeeld dat sommige ouder – kind relaties na scheiding – ook met stiefouders – vrij sterk leken op relaties in kerngezinnen. Andere kinderen en ouders rapporteerden andere vormen waarbij samenleven wel wenselijk was, echter zonder sterke emotionele betrokkenheid. Kinderen en ouders kunnen samen beslissen (tijdelijk) minder emotioneel in hun relatie te investeren. En het daar beiden eens over zijn en zich goed bij voelen. Nog andere kinderen en ouders rapporteerden niet samen te leven, maar wel emotioneel in elkaar te investeren. De buitenwereld verwacht soms 'samen in één huis leven' met 'emotioneel betrokken zijn op elkaar'. Soms hebben ouders en kinderen een hechte band zonder samen te leven – de huidige context van sociale media en bereikbaarheid speelt vaak een belangrijke rol – en soms leven ouders en kinderen samen zonder emotionele betrokkenheid. Alle variaties daartussenin zijn

mogelijk, mogelijks tot tevredenheid van ouders en kinderen of niet. Alle gezinsleden zijn betekenisverleners en zullen dus betekenis geven aan hun gezin na de scheiding. Een mogelijke verstoring van de ouder – kind relatie in termen van ontevredenheid bij ouders of kinderen of in termen van het niet eens raken over de mate van betrokkenheid en het al dan niet samen leven, kan binnen deze context worden begrepen.

Minder contact met een ouder kan bijvoorbeeld kaderen binnen een normaal ontwikkelingspatroon. Jonge kinderen kunnen door een normale fase van scheidingsangst gaan en daarom een sterke voorkeur uitspreken voor één ouder. De afwijzing van de andere ouder krijgt dan betekenis door de angst om gescheiden te worden van de ouder waaraan het kind het meest gehecht is. Ook in de adolescentie komt het wel vaker voor dat kinderen één of beide ouders afwijzen. Ook dit is in de ontwikkeling van kinderen normaal gedrag. Zowel het gedrag van de jonge kinderen als deze van de adolescente kinderen komen voor in intacte gezinnen en in gezinnen na scheiding. In intacte gezinnen wordt dit gezien als lastig gedrag, maar niet per definitie als bedreigend. In gezinnen na scheiding krijgt dit gedrag echter net in de context van de scheiding een andere betekenis. In beide gevallen is het belangrijk om het normale gedrag van het kind te kaderen binnen de scheiding en het een plaats te geven, zonder het te pathologiseren. Dit vraagt het duidelijk stellen van grenzen met respect voor de ontwikkelingsfase van het kind/de adolescent. Betrokkenheid van alle gezinsleden in het herorganiseren van de grenzen en de rollen en het normaliseren van de situatie is dan ook belangrijk. Zoals ik reeds schreef, is het cruciaal dat zowel psychosociale deskundigen als juridische deskundigen vanuit hetzelfde perspectief

werken. Enkel door interprofessionele samenwerking kan escalatie van deze op zich niet abnormale situatie vermeden worden.

Een andere mogelijkheid is dat de reorganisatie van de grenzen en rollen na scheiding duidelijk maakt dat één of beide ouders behoefte heeft aan meer informatie of meer opvoedingsvaardigheden. Vaak zijn voor de scheiding dynamieken ontstaan in het gezin waarbij bijvoorbeeld één ouder zich meer specialiseert in de opvoeding van de kinderen dan de andere ouder (die dan verantwoordelijkheid draagt voor andere taken binnen het gezin). Bij een scheiding is het normaal dat een kind een voorkeur uitspreekt voor die ouder die het meest vaardig lijkt te zijn of het meest ervaring lijkt te hebben in de opvoeding. Een ander voorbeeld van een dynamiek die vaak reeds voor de scheiding aanwezig is, is de situatie waarin één van de ouders een meer rigide, strenge opvoedingsstijl heeft ontwikkeld en de andere ouder een meer zorgende, toegelijke stijl. Dat is meer het gevolg van het effect dat ouders op elkaar hebben en het compenseren van elkaars gedrag dan dat het een uiting is van de persoonlijkheid van de ouder. Maar het zorgt er wel voor dat het normaal is dat kinderen een voorkeur uitspreken voor de toegelijke ouder en meer afwijzend zijn ten aanzien van de meer strenge ouder. Informatie en initiatieven zoals de scheidingschool of vormingsinitiatieven voor ouders kunnen hier ondersteuning bieden. Het opbouwen, uitwerken en versterken van een ouderidentiteit na scheiding loopt niet per definitie vanzelf. Vele ouders – in intacte gezinnen en na scheiding – zijn vragende partij voor opvoedingsondersteuning. Het aanbod zou groot en makkelijk toegankelijk moeten zijn, zodat ouders die steun kunnen krijgen die ze kunnen gebruiken.

In een aantal gevallen krijgt de afwijzing van een ouder betekenis binnen een hoog conflict

gezin. Ook in deze situaties is het normaal dat kinderen omgaan met het intense conflict door een kant te kiezen en zich verbonden voelen met één ouder terwijl ze de andere ouder afwijzen. Dit is beschreven als kenmerkend gedrag voor kinderen (IPOS), vooral kinderen rond de leeftijd van negen jaar (Johnson & Campbell, 1988). Het is normaal 'overlevingsgedrag' aangezien het te veel vraagt van kinderen om in hoog conflict situaties neutraal te blijven. Juridische én psychosociale interventies kunnen best zoveel mogelijk gericht zijn op het kanaliseren van ouderconflict weg van kinderen. Minder conflict betekent minder polarisatie in opvoedingsstijlen en een grotere vrijheid voor ouders om hun opvoedingsstijl aan te passen aan het kind en niet langer aan elkaar. Terzelfdertijd is het belangrijk dat ouders de tijd en de ruimte krijgen om een identiteit te ontwikkelen los van elkaar en los van hun ouderrol. Zo kunnen ouders op hun beurt kinderen de tijd geven om te groeien in de nieuwe, complexe situatie terwijl ze de mogelijkheid hebben om met beide ouders een relatie verder uit te bouwen. Zo kunnen kinderen met de nieuwe situatie omgaan. En krijgt iedereen de kans om op een constructieve manier relaties te reorganiseren. Voor de hulpverlener is een meervoudig partijdige positie innemen cruciaal. Het risico is anders dat deskundigen meegezogen worden in het conflict en er integraal deel gaan van uitmaken of het conflict (ongewild) aanwakkeren. Dit is zeker zo in aversieve en lang aanslepende gerechtelijke procedures.

Daarom is bemiddeling bij uitstek een alternatief. Bemiddeling is een oplossingsweg die niet enkel familiezaken maar ook familierelaties centraal stelt. De bemiddelaar is bij uitstek meervoudig partijdig. Zij/hij heeft oog voor de complexiteit van familierelaties én familiezaken. Als specialist van de communicatie met en tussen gezinsleden, kan de bemiddelaar ouderconflict kanaliseren en het effect op kinderen

temperen. Bemiddeling vindt zijn wortels in het systeemdenken. Een bemiddelaar heeft aandacht voor de betekenisverlening en betrokkenheid van alle gezinsleden en zet de problemen in context. De bemiddelingswet van 2005 voorziet in de organisatie van vrijwillige bemiddeling en van gerechtelijke bemiddeling. Gerechtelijke bemiddeling is bemiddeling op initiatief van de rechter die het geschil voor zich krijgt. Hij informeert partijen over bemiddeling en verwijst hen eventueel – met hun akkoord – door naar een bemiddelaar. Vrijwillige bemiddeling situeert zich buiten de rechtbank. Partijen hebben zaken te regelen en willen hierover met elkaar onderhandelen. Ze kunnen hiervoor beroep doen op een bemiddelaar. De vrijwillige bemiddelingen vormen de meerderheid van de bemiddelingen.

Gezinnen na scheiding zitten vaak in een emotionele omwenteling en voelen dan soms weinig om in bemiddeling te stappen. Misschien omdat ze bemiddeling associëren met toegeven, capituleren, collaboreren, tot rede komen, ... Ook bemiddeling gebeurt niet buiten een maatschappelijke context. Om bemiddeling als evenwaardig alternatief naast rechtspraak te kunnen plaatsen, moeten culturele, morele en psychologische barrières overwonnen worden. Dat vraagt een eigen aanpak die we binnen het FittiF project uitwerken en onderzoeken. Binnen en buiten de rechtbank installeerden we bottom-up trajecten die werken met participerende, actief geïnformeerde en maximaal zelfbeslissende gebruiker en met een evenwaardige keuze tussen rechtspraak en bemiddeling. We noemen dit trajectbemiddeling. Het houdt in dat voorafgaand aan de keuze voor rechtspraak of bemiddeling, gezinnen in scheiding informatie krijgen over de verschillende trajecten die tot regelingen kunnen leiden. Deze dienstverlening is laagdrempelig, aantrekkelijk en gratis en gaat in op misverstanden en opvattingen over bemiddeling die nu als barrière

worden ervaren om voor bemiddeling te kiezen. Bovendien komen vragen aan bod zoals 'zullen wij met elkaar regelingen treffen?' Of willen we dat een rechter met een vonnis in onze plaats ene regeling beslist.' De bemiddelaar helpt dus onderhandelen over het traject dat gezinnen zullen volgen om tot een regeling te komen en is hierbij beducht voor mogelijke negatieve connotaties rond onderhandelen en bemiddelen. Een dergelijke interprofessionele aanpak is er één die maximaal de participatie van gezinnen promoot.

Daarnaast zetten we in het FittiF project ook in op een mentaliteitswijziging pro bemiddeling. Onderhandelen zou al op zeer jonge leeftijd moeten worden aangeleerd. Promotie van bemiddeling én het tot stand brengen van een mentaliteitswijziging zijn dan ook cruciaal. Omdat dit veel met opvoeding en burgerzin te maken heeft, starten we met de implementatie van modules op scholen waarbij leerlingen de kans krijgen het verschil te ervaren tussen 'samen beslissen om zelf te beslissen' in conflict-situaties versus 'samen beslissen dat iemand anders mag beslissen'. Door vroeg met dit onderscheid ervaringen op te doen, hopen we dat ook bij latere conflicten in het leven mensen bewust zullen kiezen om samen te beslissen zelf te beslissen (bijvoorbeeld in bemiddeling) of samen te beslissen een rechter te laten beslissen (rechtspraak).

Tenslotte gaat het in een nog beperkter aantal gevallen om serieuze problemen, zoals een verslaafde ouder of een ouder met een psychiatrische problematiek. Een aanpak waarbij de emotionele impact van de ouder op het kind gebufferd wordt, is hier belangrijk. Het is immers geenszins de bedoeling om misbruik in stand te houden of kinderen in gevaarlijke situaties te plaatsen. De veiligheid van het kind is en blijft het hoogste goed. Als we ouderverstoting zien als een extreme, weinig voorkomende

vorm van gedrag dat op een breder continuüm kan worden gesitueerd met vele, milde als normaal beschouwde variaties op relatievormen tussen ouders en kinderen, zijn we zonder meer gebaat bij onderzoek en perspectieven die ook de bredere relationele en contextuele factoren in rekening brengen. We willen echter geenszins impliceren dat strafbaar gedrag verklaard, laat staan verontschuldigd kan worden vanuit contextuele of relationele factoren.

8 BESLUIT

Bij een gezintransitie moeten grenzen, samenlevingsvormen en rollen heronderhandeld worden. Dat gaat vaak niet vanzelf. Niet in het minst omdat er geen universele norm voor bestaat. Een aantal decennia geleden was scheiding uitzonderlijk en moeilijk zodat het wel vaker aanleiding gaf tot een gevecht met lange, aversieve gerechtelijke procedures waarin ook kinderen en ouder – kind relaties meegezogen werden. In die context ontstond vanuit klinische observatie het begrip ouderverstoting. Wetenschappelijke evidentie is er niet. Oorspronkelijk gezien als een syndroom binnen een zuiver lineair, individueel en categoriaal denken onderging het begrip dan ook verschillende transities.

Ondertussen is de maatschappelijke context ten gunste veranderd met een meer gender-neutraal opvoedingsklimaat en een meer tolerante houding ten aanzien van scheiding en ‘andere gezinnen’. De oorspronkelijke betekenis van een op wraak beluste en met alle middelen voor het hoederecht strijdende ouder tegenover een onschuldige ouder of deze van een mishandelende ouder ten aanzien van een beschermende ouder is in deze veranderende context minder relevant.

Maar ook nu is er geen universele norm voor ouder – kind relaties (na scheiding). Er zijn vele

manieren om ouder te zijn en vele manieren om kind te zijn. De valentie en intensiteit van ouder – kind relaties wordt dan ook meer op een continuüm bekeken en vanuit een relationeel perspectief met aandacht voor complexe, circulaire dynamieken. Soms wonen gezinsleden samen, soms niet. Soms beslissen gezinsleden emotioneel in elkaar te investeren, soms niet. Alle variaties zijn mogelijk. En de maatschappij kijkt mee. Als gezinsleden er onderling niet uit geraken hoe de relatie na scheiding vorm zal krijgen, doet het pijn. Het gaat samen met verlies, een verlies aan identiteit, een verlies aan zekerheid, aan veiligheid, aan voorspelbaarheid. Het is zoeken en vraagt steeds weer heronderhandelingen. Dat vraagt tijd, maar tijd is ook kostbaar. Hoe langer het duurt vooraleer een duurzame regeling is getroffen, hoe moeilijker het wordt.

In die mallemlolen kan het fout gaan. Ouders en kinderen kunnen verschillen van mening in de hoeveelheid en de intensiteit waarmee ze contact met elkaar wensen. Dat ligt niet aan de betrokkenen, maar aan de complexiteit van de situatie. In de conceptuele analyse heb ik proberen aantonen dat een complexe problematiek zoals ouderverstoting bezwaarlijk terug te schroeven is tot de verantwoordelijkheid van één ouder – de ouder die aanzet tot afwijzing of de afgewezen ouder – laat staan tot deze van een kind. Vele aspecten spelen een rol, waaronder een complex samenspel van kwetsbaarheden van gezinsleden (bijvoorbeeld leeftijd of maturiteit van de kinderen, vaardigheden van de ouders) en kwetsbaarheden van gezinsrelaties (een gebrek aan warme betrokkenheid, empathie of communicatie).

Maar ook en vooral de context, de betekenisverlening die uniek is in elk gezin. Een vertroebelde ouder – kind relatie met afwijzing kan oneindig veel betekenissen hebben en enkel de gezinsleden zijn hier eigenaar van. Afwijzing

kan bijvoorbeeld vanuit scheidingsangst (typisch bij jonge kinderen), oppositie (typisch voor adolescenten), gewoonte (typisch wanneer in het gezin voor de scheiding één ouder zich meer specialiseerde in opvoeding en de andere ouder in andere gezinstaken of wanneer één ouder vooral de rol van strenge opvoeder op zich nam terwijl de andere ouder een meer toegeeflijke rol op zich nam), overlevingsgedrag (typisch bij ouderconflict waarbij het kind één kant kiest omdat neutraal zijn moeilijk is) of veiligheid (typisch bij misbruik of mishandeling door een ouder). In elk van deze situaties krijgt de afwijzing betekenis. 'Normaliteit' en 'aangepastheid' zijn dan contextafhankelijk. Een belangrijke bedenking hierbij is dat daar waar het gaat om strafbaar, ontoelaatbaar gedrag van één individu binnen het gezin, het uiteraard nooit de bedoeling kan zijn om dit gedrag te rechtvaardigen. In dergelijke gevallen is een circulaire, relationele kijk niet aangewezen.

In functie van de context, de betekenisverlening en de vraag kan professioneel worden tussengekomen. Soms helpt informatie, soms ondersteuning, bemiddeling, verzoening, onderhandeling, arbitrage of rechtspraak. Het hele ondersteuningsaanbod voor families kan aangesproken worden. Het gaat om het regelen van familiezaken met respect en aandacht voor familierelaties. Dit vergt een multidisciplinaire aanpak, met interprofessionele samenwerking. Een speciale vermelding in deze context heb ik gemaakt voor bemiddeling. Bemiddeling kan vooral interessant zijn omwille van de meervoudig partijdige houding van de bemiddelaar, de aandacht voor familiezaken en familierelaties en de mogelijkheid om ouderconflict te kanaliseren. Bemiddeling is een nog steeds weinig gekende/gebruikte oplossingsweg. Daarom is trajectbemiddeling en een mentali-

teitswijziging via vroege ervaringen met bemiddeling op school aangewezen. Beide zijn de focus van deelprojecten binnen FittiF.

9 REFERENTIES

- Bessette, F.T. (2008). *Disciplining Divorcing Parents: The Social Construction of Parental Alienation Syndrome*. A thesis submitted to the Department of Sociology In conformity with the requirements for the degree of Master of Arts Queen's University Kingston, Ontario, Canada.
- Buyse, A., De Mol, J., & Verhofstadt, L.L. (2014). Complexiteiten van systemisch onderzoek. In A. Savenije, J. Van Lawick, & E. Reijmers (Eds.), *Handboek Systeemtherapie* (pp.79-87). Utrecht: Tijdstroom.
- De Mol, J., & Buyse, A. (2008). The phenomenology of children's influence on parents. *Journal of Family Therapy*, 30, 163-193.
- Gardner, R.A. (1989). "The Parental Alienation Syndrome" and "Psychotherapeutic and Legal Approaches to Three Types of Parental Alienation Syndrome Families. Family Evaluation in Child Custody Mediation, Arbitration. and Litigation, chaps. 6, 9 (Cresskill, NJ: Creative Therapeutics).
- Johnston, J.R. (2003). Parental Alignments and Rejection: An Empirical Study of Alientation in Children of Divorce. *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*: 158-170.
- Kuczynski, L. (2003). Beyond bidirectionality: Bilateral conceptual frameworks for understanding dynamics in parent-child relations. In L. Kuczynski (Ed.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (pp.3-24). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lund, M. (1992). Mediation and Parental Alienation Syndrome. *Family Law Newsletter* 15(1):17.
- Margolin, L., & Lund, M. (1993). Post-Divorce Counseling Does Have A Place in Family Law. *Family Law Newsletter* 9(1):20-6.
- Meier, J.S. (2013). Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation: A Research Review. *Applied Research*, 1-21.
- Valsiner, J., Branco, A.U., & Dantas, C.M. (1997). Co-construction of human development: Heterogeneity within parental belief orientations. In J.E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and the internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp.283-304). New York: Wiley.

ENGLISH ABSTRACT

Family transitions require a reorganization and re-negotiation of boundaries and family roles. As there are no 'standards' for living in a post-divorce family, this can be difficult. A few decades ago, divorce was rare and difficult. It often led to fights with long aversive court proceedings with negative effects on children and parent - child relationships. Within this context, the notion of a parent alienation syndrome was described based on clinical observation. There is no scientific evidence to back-up this clinical observation that rooted in purely linear, individual and categorical thinking. The concept of parent alienation has been the subject of strong debates. In this article I discuss the parent - child relationship and the concept of parent alienation within the present societal context with more gender-neutral parenting roles and a more tolerant attitude towards divorce and 'other families'. I take a systemic perspective. There are many ways to be a parent and many ways to be a child and the parent - child relationship can only be understood within the context of a complex interplay of family members' strength and vulnerabilities as well as characteristics of family relationships. A distorted parent - child relationship can have many different meanings and only family members can give meaning to what exactly rejection means within a parent - child relationship. I give some suggestions for how professionals could intervene in family matters and family relationships with a strong plea for a multidisciplinary approach..

Keywords: Family matters, family relationships, post-divorce parent - child relationships, systemic perspective